

KÜLÖNFÉLÉK

A lexikális szemantika és pragmatika határvonalain: Interjú Kiefer Ferencsel*

A. J.: Tudjuk, az utóbbi évtizedek lexikális szemantikai és pragmatikai kutatása, a kognitivistá szemléletű nyelvészet térhódítása rengeteg új megközelítést hozott, ami a jelentéstan számos klasszikus fogalmának átértékelődéséhez, új szakterminusok megjelenéséhez is vezetett. Ennek eredményeképpen számos korábbi szakterminus tartalma és neve megváltozott. Egyesek folyamatosan el is tűntek/tűnnek a használatból. Ennek kapcsán

* L. MNy. 2011: 232–43.

kérdezlek meg arról, mi a véleményed a *konnotáció* mai státusáról. A terminust csaknem valamennyi klasszikus, múlt századi szemantika tárgyalta, összevetve a denotatív jelentéssel, hangsúlyozva az általa, a benne rejlő emotív jelentéstartalom, valamint az ún. enciklopédikus természetű ismeretekre támaszkodó jelentéstartalmak kifejeződését. A mai szemantikák azonban szinte csak a nyelvészet „köznyelvén” kifejezve említik a konnotatív jelentést, a terminus már nem szerepel még a szemantika tankönyvek tárgymutatóiban sem. Nem találjuk meg a te jelentéselméleti tankönyvednek sem az első, sőt pedig a második, újraserkesztett kiadásában (KIEFER 2000, 2007), de KÁROLY SÁNDOR általános és magyar jelentés-tanában sem (1970). Az egyik „legfrissebb” szerepeltetését a PETER H. MATTHEWS által összeállított, 1997-ben kiadott nyelvészeti szakterminológiai szótárban találtam meg, meglehetősen „kurta” módon körvonalazva, olyan módon, hogy az a primér státusú denotációval szemben (valamiféle) szekundér jelentést fejez ki. Igencsak elnagyolt értelmezés ez egy komoly nyelvész által szerkesztett nyelvészeti szakszótárban (MATTHEWS 1997: 69). Mi lehet a *konnotáció* terminus fokozatos eltűnésének az oka?

K. F.: Érdekes módon ULLMANN-nál sincs szó konnotációról. Beszél ő sokféle jelentésről, így például érzelmi jelentésről, asszociatív jelentésről. Nála is, másoknál is világosan látszik, hogy a konnotatív jelentés azonos az asszociatív jelentéssel. De az asszociatív jelentésről sem szólnak manapság a szemantika kézikönyvek. Azt hiszem, egyszerűen azért, mert nem tudunk vele mit kezdeni.

A. J.: Nekem olyan érzésem volt, hogy ez egyféle „szemétkosár terminus”-szerű dolog, és amikor megjelentek részint pragmatika-közeli, vagy abba az irányba mutató jelentés-ábrázolások, akkor más néven nevezték azt a „gyereket”, amit esetleg a *konnotáció* terminusa által lefedettnek tarthattak volna. Emiatt a *konnotáció* egy tiszavirág élettartamú terminus-sá vált.

K. F.: Igen. Én is azt hiszem, hogy egyszerűen beemelték máshová, más név alatt tárgyalják a konnotáció körébe sorolható jelenségeket. De bármit is értünk konnotáció alatt, a kérdés tárgyalása a konvencionálizálódott esetek kivételével inkább a pragmatika és nem a szemantika feladata. Egyébként itt-ott lehet utalásokat találni a „konvencionálizálódott konnotáció”-ra, mint amilyen a *disznó* és a *piszok*, vagy esetleg a *hóvirág* és a *tavas* asszociatív kapcsolata, de ezeket a kapcsolatokat szisztematikusan tudomásom szerint nem vizsgálták és talán nem is lehet.

A. J.: Az az érdekes, és azért is hoztam fel ezt a problémát, mert ugyanakkor néha megjelenik a denotációval összevetve ez a fogalom. A másik, számomra meglepő dolog pedig, amit a *konnotáció* terminus köznyelviáradásának vélnék az, hogy amikor nyelvészek vagy hallgatók között beszélünk ilyen jellegű viszonyokról, ami a pragmatikából megnevezhető technikai terminus lenne, akkor gyakran azt mondják, vagy azt mondjuk, hogy „ennek a szónak a konnotációja”, és nem néven nevezzük meg a dolgot azzal a terminussal, amit használhatnánk, vagy amit annak a specialistái szoktak használni. Miért van ez? Hogy azt mondd, a „konnotációja”, holott lehetne azt a kérdést a mélyebben kifejező szakterminussal is illetni.

K. F.: A köznyelv persze a *konnotáció*-t nem terminus technikusként használja, azt hiszem, elég lazán egyszerűen az adott szóhoz asszociált jelentésre utalunk vele. Lehet, hogy a kognitív szemantikában újabban foglalkoztak a konnotáció problémájával, de nem tudok róla. Ma már lehetetlen áttekinteni a teljes jelentéstani irodalmat, minden kutató szemelget, azt nézi meg részletesebben, amivel maga is foglalkozik. Mindenesetre ha abból indulunk ki, hogy a konnotatív jelentés az asszociatív jelentéssel azonos, akkor persze lehet, hogy a

pragmatikához tartozó kérdésről van szó, minden attól függ, hogy mennyire játszik benne szerepet a beszédhelyzet.

A. J.: Érdekes megjegyezni, hogy a kognitív szemantikusok egyre markánsabban fogalmazzák meg azt a nézetet, hogy a kognitívista jelentésemélettel, jelentés-interpretációval szemben az ún. jegy alapú szemantikák ideje lejárt (EVANS 2009: 68). Bizonyára a szemantikai tartalom komponensens, dekompozíciós vagy ún. szelekciós jegyekkel történő értelmező módszerét célozza meg kritikailag ez a nézet. A kognitivisták a jelentést nem tartják stabilnak, mereven létezőnek, nézetük szerint az a kontextusban születik meg. De – kérdem én – miért ne lehetne az így adódó jelentést kognitív alapú jegy mátrix sémában, az alapvetően kategoriális/kategorizáló típusú jegyekről a pragmatikához vezető kontextuális alapú fogalmi sémák tárgykörébe tartozó keret-, háttér- és forгатókönyv alapú ismeretekre támaszkodva, valamint a mezőelméleti fogalmi rendszerből vett lexikális tartalmú jegyek eszköztárát segítségül hívva azonosítani, értelmezni? Miért lenne a szemantikai értékek vallása merev fel fogás? Hogy látod Te ezeket a tudomány metodikai jellegű kérdéseket ma? Jelentéstani tankönyvedben részletesen foglalkoztál ezekkel a kérdésekkel, bemutatva a magad és mások (így például JACKENDOFF, WIERZBICKA) modelljeit (KIEFER 2007: 63–89).

K. F.: Fontos és alapvető kérdéseket fogalmazol meg. A szemantikai jegyek elsősorban a nyelvész eszközei, amelyekkel jelentéseket ír le és rendszerez, tehát amikor a kognitivisták azt mondják, hogy szemantikai jegyek nincsenek, tökéletesen igazuk van. Ugyanakkor a jelentés-leírás hasznos eszközei lehetnek. Segítségükkel például könnyebben fogalmazhatók meg bizonyos általánosítások és bizonyos szóosztályok meghatározásában is jól használhatók. A jelentésábrázolásnak pedig elengedhetetlen eszközei. Így például a kauzatív igék jelentésábrázolásában szerepelnie kell egy kauzatív elemi predikátumnak, amely minden kauzatív igének sajátja. Vagy az állapotváltozást kifejező igék ábrázolásában egy az állapotváltozást kifejező elemi predikátumra van szükségünk. Nem ismerek olyan jelentéskutatót, aki általánosítások megfogalmazására törekszik és nem használna szemantikai elemi egységeket. Nem tudom, mennyire ismerted vagy követted annak idején ZSILKA JÁNOS műveit.

A. J.: Elolvastam valamennyit.

K. F.: Ő is fölbontotta a jelentést. Nála a jelentésfelbontás egyrészt a metaforizáció magyarázatául szolgált, másrészt a jelentésváltozás leírását tette lehetővé (ZSILKA 1978). Hogy milyen sikerrel, az más kérdés, de mindenesetre ez volt a célja. A jelentésfelbontás véleményem szerint mindenképpen hasznos, de tudnunk kell, hogy milyen mélységig érdemes a jelentést felbontani, és természetesen azt is, hogy milyen jelentéseket érdemes egyáltalán felbontani. Arra, hogy mire jó a jelentésfelbontás, a jelentéseméletben is adtam néhány példát (KIEFER 2007: 63–80). Az egyik példa azt mutatja, hogy a jelentésfelbontással kompatibilitási viszonyokat tudunk megmagyarázni. Mit is bontok fel? Szó van ott a dimenziális mellékevekről, illetve tárgyakról, amelyeknek szintén van dimenziójuk. Vajon miért nem mondhatjuk azt, hogy **hosszú torony* a *magas torony* mellett vagy helyett? Hiába állítod fel a *hosszú cigarettát*, azt mondhatjuk, hogy *hosszú cigaretta*, azt viszont nem, hogy **magas cigaretta*. Pedig ha felállítod, mondhatnád. A magyarázat kézenfekvő, ha feltételezzük, hogy a toronynak a vertikális dimenziója a maximális, a *hosszú* melléknév viszont csak olyan tárgyra vonatkozhat, amelyeknél a horizontális dimenzió a legszembe-tűnőbb a beszélő szempontjából. Ehhez jön még a rögzített vagy nem rögzített helyzet (torony, illetve cigaretta). A szemantikai jegyek ebben az esetben jól használhatók a kompatibilitási viszonyok magyarázatául. BIERWISCHÉKnek van egy külön könyvük is erről

(BIERWISCH–LANG 1989). Bizonyos szemantikai jegyek pszichológiai realitása is valószínűsíthető, amiről egy régi emlék jut eszembe. A diszlexiásoknál már JAKOBSON idején megfigyelték, hogy ők nem akárhogy olvasnak félre, hanem hibáik általában mindig egy szemantikai mezőn belül mozogtak. A szemantikai mezők viszont szemantikai jegyekkel definiálhatók. A diszlexiások viselkedése azért rettentően érdekes, mert ez azt jelenti, hogy a mentális lexikon jegyek alapján tárolja a szavakat.

A. J.: Én hasonlót olvastam – mert rendkívül érdekelt – a skizofrén nyelvhasználattal kapcsolatban, annak a viszonyáról a foratókönyvekkel, fogalmi keretekkel, szemantikai mezőkkel. Ott is úgy tűnik, hogy valamiféle szisztémát lehet látni, amit ők a normál diskurzushoz képest abnormálisan, de mégis rendszert képezve hoznak létre.

K. F.: Igen. Tehát, például a diszlexiás beteg *zokni* helyett nem *kolbász*-t fog olvasni, hanem, mondjuk, *harisnyá*-t. A jegy alapú szemantikák ideje nem járt le, de megvannak a korlátai. Ma már senki sem javasolna a strukturalizmus korai szakaszából ismert felbontásokat.

A. J.: Igazából a kognitivisták szemantikusok is komponenciális, azaz összetevős és jegy-alapú leírásokat produkálnak. Ezért nem értem tehát, hogy miért kell közülük egyeseknek ez ellen érvelni.

K. F.: Igen, mert ha te a tipikalitási feltételekre hivatkozol, hát azok is szemantikai jegyek, csak nem képviselnek szükséges szemantikai elemeket a szemantikai leírásban, mert megsérthetők, felülírhatók, de ettől még a hagyományos szemantikai jegyekhez hasonló szerepet játszanak a jelentés felbontásban. Tehát véleményem szerint a jelentésfelbontás hasznos és szükséges eszköz, másképpen nem tudunk általánosításokat megfogalmazni. A felbontás elemi egységei lehetnek szemantikai jegyek, tipikalitási feltételek, vagy akár közönséges szavak, mint például ANNA WIERZBICKÁNÁL. Nála nem jegyekről van igazából szó, hanem bizonyos szavakról, kulturális kulcsszavakról, amelyekkel egy nyelv szókészlete leírható. Most nem tudom, hogy hol tart pillanatnyilag, de több mint negyven ilyen azonosított sok nyelv vizsgálata alapján. A lényeg, hogy ő is a jelentésfelbontás mellett kardoskodik (1997). Én azt hiszem, hogy a kognitivisták egy része egyszerűen félreérti a strukturális és formális szemantikában használt jelentésfelbontást.

A. J.: Én olvastam még annak idején a programot indító könyveit a szemantikai primitívekről (WIERZBICKA 1972, 1985), ami a szavakra vonatkozó konceptuális analízisét ismertette. Nagyon jó könyvek voltak ezek. Bennük ANNA WIERZBICKA nagyon jól megfogta már akkor az olyan példák közti különbségeket, mint a *bögre* és a *csésze*, szemantikai jegyekkel. Pedig abban az időben még nem volt kialakult prototípus-elmélet.

K. F.: Igen, bizonyos értelemben előfutára volt a prototípus-elméletnek, ugyanakkor később a prototípus-elmélet túlzásait is bírálta. Például nem értett egyet azzal a felfogással, hogy a prototípus-elmélet igék és relációs főnevek – mint amilyenek a rokonságnevek – elemzésében is jól használható, szerinte ez az állítás nem állja meg a helyét.

A. J.: Végül nem kerülhetem el, hogy ne kérdezzek meg egyik szűkebb kutatási területem alapfogalmáról, a szinonímiáról, pontosabban az ún. közeli szinonimák státusáról. Tudjuk, hogy a szinonímia meglétét kapcsolatba lehet hozni az ún. szemantikai mezőkhöz tartozó lexikális egységek csoportosulásával, valamint a fogalmi sémák, kontextuális, konceptuális keretismereti tényezők vizsgálatával (egyéb releváns tényezők tárgyalása mellett). Tudjuk azt is, hogy a lexikális egységek szinonim csoportjai közt gyakoriak azok, amelyekben létezik egy prototípusos tag, a legáltalánosabb státusú, amely a csoport tagjaira vonatkozó releváns jegyek leg többjével rendelkezik, ugyanakkor a legkevésbé keretfüggő, s ezért

képes arra, hogy diskurzusban kohéziós eszközként, pl. szóismétlés elkerülésének céljából lecserelje a tőle a prototípusosság és keretspecifikusság szempontjából távolabb eső társait az adott szinonim csoportban. Az ismert számunkra, hogy a prototípusos tag megléte egy adott csoportban nem abszolút követelmény: bőven találhatunk olyan csoportokat, amelyekben prototípusos tag nem létezik. Mindkét típusú csoportban lehetséges a tagok közti távolság gradációjának mérése, a specifikus sajátságok teszteléses azonosítása. A kérdés persze korántsem egyszerű. Hadd illusztráljam ezt egy adott példával. Az *átvészel* és a *túlél* igéket a legtöbb alany anyanyelvi intuíciója alapján szinonimnak tartja. De hogyan viszonyulnak egymáshoz igéink morfológiai összetevői (az *át* és a *túl* igeekötők és a *vészel*, valamint az *él* ige) kompozicionálisan? Szisztematikusan? Nyilvánvalóan nem beszélhetünk reflexív sajátságokról, hiszen míg az *átél* ige létezik a magyar szókészletben, addig a **túlvészel* ige kivetí magából a nyelvhasználat. De vajon mi lehet ennek az oka? Miért nem szisztematikusan a kompozicionális paradigma? S hogyan viszonyul egymáshoz a két lexikális egység, jelentésük és használatuk szinonim jellegét illetően? Itt kérdezem meg tőled mint a morfológia jeles kutatójától azt is, hogy látsz-e alapvető eltéréseket a különböző szófajú lexikális egységek, így az igeek, főnevek, melléknevek, prefixumok stb. szinonimitásának jellegében.

Utolsó kérdésem pedig arra irányul, hogy te hogyan ítéled meg a szinonímiát? Szemantikai vagy pedig pragmatikai vonatkozású viszonyrendszernek tartod-e? Vagy pedig mindkettőnek? Kíváncsian várom válaszodat, hiszen te korodnál és kutatói tapasztaltságodnál fogva nyomon követheted a fogalomkörre vonatkozó diszciplináris nézetek alakulását a modern nyelvészet korai szakaszától fogva egészen napjainkig.

K. F.: Megint a végén kezdeném, hogy a szinonímiát alapvetően szemantikai fogalomnak tekintem, de újraértékelném a szinonímiára vonatkozó régebbi meglátásokat. Tehát ha én most nekiállnék a szinonímiával foglalkozni, akkor elolvasnám mindazt, amit a régiek írtak róla. Mert ULLMANN-nál és más korábbi szerzők idején a szinonímia központi fogalom volt. (LYONS [1977] és CRUSE [1986] még ezt a vonalat folytatja.) Akkoriban eleve többféle szinonímiát különböztettek meg, de nem mindig jól definiált alapon, emiatt ezeket újra meg lehetne vizsgálni, s akkor lehet, hogy nem lennék ennyire kategorikus, amikor azt mondom, hogy tisztán szemantikai fogalomnak tekintem. Elvileg elképzelhető egy pragmatikai szinonímia-fogalom is, amely valahogy így lenne definiálható: két kifejezés, X és Y egy adott beszédhelyzetre, Z-re vonatkoztatva akkor pragmatikailag szinonim, ha X és Y Z-ben szabadon felcserélhető anélkül, hogy pragmatikai funkcióik megváltoznának. Azt azonban nem tudom megmondani, hogy mi hasznunk származna egy ilyen fogalomból.

A. J.: Hadd mondjak neked egy olyan példát, amellyel én foglalkoztam (ANDOR 2006), mégpedig abból a szempontból, hogy volt egy jelentéses közös jegyük. Ezek az intenzitást kifejező prefixumok voltak, olyanok, mint a *szuper-*, *extra-*, *ultra-*, *mega-*, *hiper-* stb. Valamennyi a 'milyen nagy, milyen mértékben, értelemben' kifejezője. Számos szó esetében, amelyek képesek ezeket a prefixumokat felvenni, lexikális öröket láthatunk. Például mondják azt, hogy *megasztár*, de azt, hogy **ultrasztár*, vagy **hipersztár*, nem mondják. De a *szupersztár* szót használják. És ha vesszük azt a példát, hogy *szupermarket*, az szintén helyes. A *hipermarket* szintén helyes, olyannyira, hogy annak egy meghatározott határa is van, hogy ha egy adott mértéket meghalad a bevásárló centrum nagysága, és változatosabb, nagyobb árukészletet biztosít, akkor azt a *hipermarket* és nem a *szupermarket* névvel kell illetni. Találkozunk a *megamarket*-tel, vagy angolban a *megastore*-ral, ahol pedig azt látja az

ember, hogy az azonos fajta vagy típusú árut forgalmaz, pl. CD-ket, lemezeket stb. *Ultra-market*-et eddig még nem láttunk. Tehát én látom a szinonim jellegű viszonyulatoknak egyfajta megvalósulását itt, a prefixumok között. Te azt mondod, hogy ilyen területre vonatkozóan nem használnád. Én viszont igen, mivel egy ilyen jelleget fedezek fel, hogy egy bizonyos fajta jelentésnek a közös jegye valósul meg, a tagok egymástól való távolsága, gradációs különbsége vizsgálható. Ezek a tényezők jelentik azt számomra, hogy ilyen alapon ezek gyakorlatilag olyanfélék, mint az igazi lexikális jelentéssel rendelkező szavakra vonatkozó szinonimitás. És ezek esetében a felcserélhetőség, mint alapvető kritérium egyszerűen nem működik, mivel ezek a szavak más és más fogalmakat reprezentálnak.

K. F.: Értem most már, hogy mire gondolsz. Az egyes előtagok közötti fokozati különbség persze nem mindig egyértelmű. Én ehhez a kérdéshez a morfológus szemével közelítenék, és azt a kérdést tenném fel, hogy ez egyes fokozó előtagok mennyire termékenyek. Egyedi elnevezésekről van-e szó, vagy lehet-e produktivitásról beszélni? A szinonimitás nem tudom, mennyire játszik itt szerepet, és nem hiszem, hogy érdemes ebben az esetben a szinonimitás fokozatairól beszélni. Én itt nem látok igazi nyelvészeti problémát.

A. J.: Kíváncsi lennék, mit gondolsz arról, az igeekötőkkel kapcsolatban, hogy miért mondhatom azt, hogy *átél, átvészelt, túlél* stb., de ugyanakkor azt nem, hogy **túlvészelt*. Ezek is olyanok, mint az előbbi prefixált szavak, csak talán a *mega-* és társai jobb példacsoportot képeznek. Valóban kirajzolódni látszik az, hogy a grammatikai funkciók egységei szinonimitás alapú vizsgálatát egy jóval nagyobb anyag vizsgálatára kell alapozni. Mert az is fennállhat, hogy az *át-* és a *túl-* igeekhez kapcsolhatósága egy meglehetősen egyedi feltételrendszerrel képez, ami nem szisztematikus. Ezt a kérdést korpuszvizsgálattal lehetne talán eldönteni. Mert ha az derül ki, hogy ez egyedi, és csak egy-két esetben tud működni, ráadásul azzal a jelentéssel, amit intuitív alapon valószínűleg anyanyelvű beszélők is meg tudnának ragadni az *átél, túlél, átvészelt* kapcsán, az nem lenne elég. Jóval nagyobb *átvészelt*e anyagot kell áttekinteni az ilyen vizsgálatok validitásának eléréséhez, a kérdéses szókatagóriákat illető lehetséges szinonimitás megítélése céljából.

K. F.: Igen. És itt arra is rákérdeztem, hogy hol van itt az igeekötőnek a szisztematicitása. Én azt hiszem, hogy az nagyon ritkán fordul elő, hogy ilyesmiről egyáltalán beszélni lehet. Alcsoportok vannak, ahol szemantikailag meg tudod mondani, hogy itt ez, s nem a másik igeekötő kell. (Ezzel a kérdéssel legrészletesebben SZILI 1994 foglalkozott.) A példák egyébként arra jó, hogy segítségével meg lehet mutatni azt, hogy egy első pillantásra szinonimnak tekinthető két ige mégsem teljesen az. Tehát ha te azt mondod, hogy *átélte a háborút, túlélte a háborút* vagy *átvészelt a háborút* – mindegyik példa jó. És mindegyiknek van egy negatív konnotációja, ami a háborút illeti, és egy pozitív konnotációja, ami a túlélésre vonatkozik. Az előbbi igei kifejezések viszont nem azonos jelentésűek, többek között különböznek az időmódosítókkal való kompatibilitást illetően: *a túlélte a feleségét öt évvel* jó, *az átvészelt a háborút öt évvel* nem az.

A. J.: Itt a *túlvészelt a feleségét* normál értelmezés szerint nem megy, hacsak nem valami erős humor kifejeződéséről van szó.

K. F.: Ez így igaz. De térjünk vissza utolsó példánkra, ami valószínűleg azért nem jó, mert ott van egy főnév, a háború, amelynek van egy inherens ideje. Tehát az *átvészelt a háborút* mondatban az *átvészelt* idejét meghatározza a *háború* ideje. Az *átvészelt* egy elemeire nem bontható (vagyis nem kompozicionális) ige, mert nincs *vészelt* ige. Ebből következik, hogy más igeekötő nem is járulhat hozzá. A *túlélte a háborút* viszont azt jelenti,

hogy az illető a háború után is élt, és ennek időtartamát kifejezhetjük egy időhatározóval (öt évvel). Ezért sem helyettesíthető az *átvészel* ige a *túlél* igével tetszés szerinti kontextusban és ezért sem lehet szinonim a két ige.

A. J.: Kedves Feri! Beszélgetésünk befejezése előtt hadd érdeklődjek arról, hogy – különös tekintettel az interjú tárgyát képező tudományterületek kutatását illetően – mik a terveid, milyen területek és összefüggések vizsgálata áll érdeklődésed középpontjában a jövőre vonatkozóan.

K. F.: Sok tervem van még. Egyrészt szeretnék visszatérni néhány az aspektussal és az akcióminőséggel kapcsolatos problémára, amelyet a 2006-ban megjelent könyvemben nem tudtam megnyugtatóan tisztázni. Ilyen például azoknak az igeikötős tárgyas igéknek az általános jellemzése, amelyek tárgy nélkül is használhatók. Explicit tárgy nélkül nem mondható sem az *elolvasok*, sem pedig a *megírok*, mondható viszont a *felszántok*, *meggyónok*, *kitakarítok*. Az a feltételezés tehát, hogy ez akkor lehetséges, amikor az ige jelentése előrejelzi a cselekvés tárgyát, nem működik. Sok morfológiai probléma is van még a tarsolyomban, amelyekről azonban most nem szólok, bár mindegyik valahol kapcsolódik a szemantikához. Inkább olyan problémát említenék, amely szorosabban kapcsolódik a pragmatikához. Van a magyarban egy különleges partikula, a *majd*, amelynek a pontos leírása számos nehézségbe ütközik. (Fentebb már röviden szóltam róla.) Egyrészt a pragmatikai partikulákról általánosan elfogadott feltételezés, hogy nincs deskriptív jelentésük, a megnyilatkozást csupán pragmatikailag 'színezik'. Pl. a *Majd holnap megcsinálom!* megnyilatkozásban a jövő időt már az igeikötős ige kifejezi, ezt pontosítja a *holnap* időhatározó, a *majd* partikula pedig elodázó, halasztó jelentésű: 'nem most, hanem majd'. A dolog azonban nem ennyire egyszerű. Az *Eszem* a beszédidőben végbemenő cselekvésre utal, a *Majd eszem* ezzel szemben kétségtelenül jövő idejű, ugyanakkor a halasztó hatás is érvényesül. Ez azonban azt jelenti, hogy a *majd* partikulának denotatív (deskriptív) jelentése is van, következésképpen a pragmatikai partikulákra megfogalmazott általánosítás nem érvényes rá. De más baj is van. Megint általános megfigyelés, hogy a pragmatikai partikulák hatóköre az egész mondat. A *De Péter elmegy Annához* megnyilatkozásban a *de* partikula valami olyasmit jelent, hogy Péter a várakozásokkal szemben elmegy Annához, a *de* pragmatikai partikula hatóköre a *Péter elmegy Annához*, tehát az egész mondat. A *majd* partikula is többnyire így viselkedik, de nem mindig. Előfordulhat, hogy csak a fókuszált elem áll a *majd* hatókörében: *Majd Péter megy el Annához*. Más szóval, a hatókörre vonatkozó általánosítás sem érvényes. Akkor most tulajdonképpen mi a helyzet? A *majd* partikulának szemantikája és pragmatikája is van? A kontextustól függően hol az egyik, hol a másik kerül előtérbe. A pragmatikai partikulák nem szoktak így viselkedni. Mindebből az következik, hogy vagy a pragmatikai partikula fogalmával van baj, vagy a *majd* nem pragmatikai partikula. De nem lehetne azt mondani, hogy a partikula funkciója a mondatkontextustól függ? Mindenestre, láthatod, hogy itt is a szemantika és pragmatika határterületén mozgó problémáról van szó.

A. J.: Nagyon köszönöm a beszélgetést! Érdekes aspektusba helyeztünk számos klasszikus problémakört, amelyek a lexikális és egyéb szemantikák mai apparátusával újragondolást igényelnek. Azt hiszem, beszélgetésünk számos új kutatási területet, vizsgálódási aspektust tárt fel, amelyek bőven adnak munkát a jövő nyelvészeinek, s magunknak is, akik ezt a szakmát már évtizedek óta műveljük. Nagy örömmel tölt el engem az, hogy látom, a 80. évéhez közeledő Kiefer Ferenc, a szemantika és a nyelvészeti pragmatika és számos egyéb nyelvtudományi részdiszciplína jeles, nemzetközi mércével mérve is egyik legki-

emelkedőbb kutatója továbbra is ilyen ambiciózusan, ilyen nyitott gondolkodásmóddal szemléli a lexikális szemantika és pragmatika összefüggéseit. Kívánok további munkádhoz minél több erőt és egészséget! Mi, tanítványaid és tisztelő kollégáid, pedig várjuk további eredményeidet, s azt, hogy gazdagíts bennünket munkánkban kreatív gondolataiddal, példamutató kutatói magatartásoddal.

A hivatkozott irodalom

- ANDOR JÓZSEF 2006. Amplifying Prefixes in English: An Empirical Study of Near Synonymic Relations in the Functional Lexicon. In: RÉKA BENCZES – SZILVIA CSÁBI szerk., *The Metaphors of Sixty. Papers Presented on the Occasion of the 60th Birthday of Zoltán Kövecses*. Eötvös Loránd University Press, Bp., 21–35.
- ARMSTRONG, SHARON L. – GLEITMAN, LILA – GLEITMAN, HENRY 1983. What Some Concepts Might Not Be. *Cognition* 13: 263–308.
- BIERWISCH, MANFRED – LANG, EWALD 1989. *Dimensional Adjectives: Grammatical Structure and Conceptual Interpretation*. Springer-Verlag, Dordrecht.
- CRUSE, ALAN 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- CRUSE, ALAN 2004. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. (Második kiadás). Oxford University Press, Oxford.
- EVANS, VYVYAN 2009. *How Words Mean*. Oxford University Press, Oxford.
- FELLBAUM, CHRISTIANE, szerk. 1998. *WordNet. An Electronic Lexical Database*. The MIT Press, Cambridge (Massachusetts).
- FILLMORE, CHARLES J. 1982. Frame Semantics. In: Linguistic Society of Korea szerk., *Linguistics in the Morning Calm*. Hanshin, Seoul. 111–37.
- FILLMORE, CHARLES J. 1985. Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica* 6: 222–53.
- KAMP, HANS 1979. Events, instants and temporal reference. In: R. BAUERLE – U. EGLI – A. VON STECHOW szerk., *Semantics from Different Points of View*. Springer, Berlin, 376–417.
- KÁROLY SÁNDOR 1970. *Általános és magyar jelentéstan*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KIEFER FERENC 2000. *Jelentélmélet (Első kiadás)*. Corvina, Bp.
- KIEFER FERENC 2006. *Aspektus és akcióminőség különös tekintettel a magyar nyelvre*. Akadémiai Kiadó, Bp.
- KIEFER FERENC 2007. *Jelentélmélet. (Második kiadás)*. Corvina, Bp.
- KIEFER FERENC 2009. Types of Temporal Adverbials and the Fine Structure of Events. In: KATALIN É. KISS szerk., *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces*. Walter de Gruyter, Berlin, 247–68.
- LAKOFF, GEORGE 1996. *Moral Politics*. The University of Chicago Press, Chicago.
- LAKOFF, GEORGE 2008. *The Political Mind*. Viking, New York.
- LYONS, JOHN 1977. *Semantics 1–2*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MATTHEWS, PETER H. 1997. *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press, Oxford.
- PETRUCK, MIRIAM R. L. 1996. Frame Semantics. In: JEFF VERSCHUEREN szerk., *Handbook of Pragmatics*. Benjamins, Amsterdam, 1–8.
- SZILI KATALIN 1994. Az igekötőről és az igekötős igéről (funkcionális szempontú vizsgálatok tükrében). Kandidátusi értekezés. Magyar Tudományos Akadémia, Bp.
- ULLMANN, STEPHEN 1951. *Principles of Semantics*. Blackwell, Oxford.
- WIERZBICKA, ANNA 1972. *Semantic Primitives*. Athenäum, Frankfurt.
- WIERZBICKA, ANNA 1985. *Lexicography and Conceptual Analysis*. Karoma, Ann Arbor.

- WIERZBICKA, ANNA 1997. *Understanding Cultures through Their Key Words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. Oxford University Press, New York.
- WILSON, DEIRDRE – CARSTON, ROBYN 2007. *A Unitary Approach to Lexical Pragmatics: Relevance, Inference, and Ad Hoc Concepts*. In: NOEL BURTON ROBERTS szerk., *Pragmatics*. Palgrave Macmillan, Houndmills, 230–59.
- ZSILKA JÁNOS 1978. *Jelentés-integráció*. Akadémiai Kiadó, Bp.

ANDOR JÓZSEF